

Vossen in en uit de Lauwersmeer

Na de afsluiting van het Lauwersmeer in 1969 raakten grote delen van het gebied begroeid en ook meerdere zoogdiersoorten gingen zich er thuisvoelen. Eén van hen was de vos en deze soort breidde zich gestaag uit. Maar toen Reintje zich in 1987 'vergreep' aan loslopend pluimvee van boeren in de omgeving en de boeren gingen klagen vond de RIJP (Rijksdienst IJsselmeerpolders) het tijd worden om maatregelen te nemen.

Werkgroep Lauwersmeer

NOORDERBREEDTE 90-62

Vossen komen vrijwel overal in ons land voor. Zij hebben een sterke voorkeur voor gebieden met voldoende dekkingmogelijkheden, zoals bossen. Maar ook buiten de bosgebieden zijn ze te vinden, mits er terreinen zijn die voldoende dekking bieden. In de provincie Groningen huist de vos dikwijls op grotere, niet frekwent gebruikte, min of meer verruigde terreinen, zoals oude baggerdepots en overhoeken. Ook op akkers kunnen zij zich schuil houden, maar deze bieden slechts tijdelijk dekking, totdat het gewas wordt geoogst.

Leefwijze van de vos

De vos is wat zijn voedsel betreft niet erg kieskeurig. De soort is weliswaar karnivoor, maar ook plantaardig voedsel wordt op zijn tijd niet versmaad. Aangezien het gemak ook de vos dient, vangt hij die prooi, die met de minste moeite kan worden bemachtigd. De prooidieren kunnen nogal verschillen van grootte, van reekalf tot regenworm. Daar tussen zitten prooidieren als muizen, konijnen, kevers, maar ook aas staat op zijn menu, evenals vruchten, paddestoelen en, niet te vergeten: afval. Bij het voedselzoeken legt de vos een opportunisme aan de dag, dat hem geregeld in de nabijheid van menselijke bewoning brengt. Mensen houden er soms gemakkelijk te vangen prooidieren (kippen, sierganzen) op na. Ook laten de mensen nabij hun woningen dikwijls eetbaar afval achter. Een scharrelaar als de vos vindt daar altijd wel iets aantrekkelijks tussen. Daarom is het ook niet verwonderlijk dat in de bebouwde kom van grote steden, zoals Bristol (4), Glasgow, Edinburgh (5), Londen (11) meermalen vossen zijn gesignaleerd. Ook dicht bij huis gebeurt dat: enkele jaren geleden werd binnen de bebouwing van Farmsum een vos waargenomen. Door zijn nachtelijke levenswijze wordt de vos weinig gezien. Bovendien houdt hij zich voor de mens verborgen, en met reden, zoals in het volgende zal blijken. Zijn nachtelijke foerager-tochten zijn lange wandelingen soms van 21 km (8). De oppervlakte van het gebied van vossen kan aanzienlijk variëren (0,5 - 10 km²), maar is doorgaans kleiner dan 5 km². Ook grotere activiteitsgebieden komen echter voor. De grootte van de worp hangt o.a. af van het voedselaanbod in de omgeving en de dichtheid van de vossenpopulatie. Bij de vos is duidelijk sprake van dichtheids-afhankelijke reproductie (8). Het is een misverstand te menen dat alle jongen volwassen zouden worden.

Een dergelijke ontwikkeling wordt gestuurd door o.a. voedselaanbod en concurrentie tussen soortgenoten (ruimte, dekking). Het is een misverstand dat een soort slechts door 'natuurlijke vijanden' zou worden gereguleerd. Angst voor

een ongelimiteerde groei van de populatie is dan ook ongegrond en kan dan ook nimmer een argument zijn ter motivering van bejaging van de soort. Overigens hebben de vossen in de Lauwersmeer uiteraard wel 'natuurlijke vijanden', nl. parasieten en ziekteverwekkers. Zoals gezegd is het voortplantingssucces doorgaans afhankelijk van de populatiedichtheid. Bij een hoge populatiedichtheid of bij een gering voedselaanbod (hetgeen met elkaar te maken kan hebben), nemen de worpgrootte en/of de overlevingskansen van de jongen sterk af, zodat de aanwas beperkt of nihil is. Overigens is moeilijk aan te geven welke natuurlijke dichtheid van de vossenpopulatie voor de Lauwersmeer zou moeten worden verwacht. De mogelijke dichtheden, vermeld in de literatuur, variëren van een nest of bouw per 25-40 ha rondom sommige Engelse steden, tot een nest per 200 ha of 1000 ha op resp. de Veluwezoom en Drente (9). De dichtheid hangt sterk af van omgevingsfactoren en vooral ook van de jachtdruk.

De vaak gehoorde norm: 1 vos/500 ha is een door de World Health Organisation aangegeven streefnorm, die wordt aanbevolen ter bestrijding van hondsdolheid. Deze norm is verder niet onderbouwd, heeft geen ecologische basis en kan dus geen uitgangspunt zijn van een ecologisch gericht beheer.

Het is duidelijk dat de in de Lauwersmeer aanwezige vossen natuurlijk hun tol zullen heffen van de in het gebied verblijvende dieren. Aangezien er veel vogels in het gebied voorkomen, zullen daarvan veel ten prooi vallen, met name bodembroeders.

In het algemeen kunnen populaties van dieren een dergelijke tol wel betalen. In de lokale pers (Hogelandster juli/aug. '87) maken sommige mensen zich zorgen over de invloed van de vos op het aantal kiekendieven in de Lauwersmeer. Merkwaardig eigenlijk. De ene rover (kiekendief) gaat vrijuit, maar de andere (vos) moet dood. Het is echter onwaarschijnlijk dat door toedoen van de vos de kiekendieven als broedvogel uit de Lauwersmeer zullen verdwijnen.

Vos en mens

Het beheer van vossenpopulaties is reeds lang een punt van discussie. Door de jager wordt een levende vos in het jachtveld niet erg gewaardeerd. Hij ziet het dier vooral als een dief van zijn jachtwild. Daar komt bij dat de jachtwet het doden van vossen stimuleert door middel van een premiestelsel. Voor een dode vos wordt f 15,- uitgelooft. Overigens wordt het effect van het premiestelsel wellicht overtroffen door de bedragen, die preparateurs voor een dode vos willen betalen. Deze houding ten opzichte van de vos resulteert vaak in een meedogenloze bejaging. Ook worden jonge vossen uitgegraven en gedood. Volwassen vossen worden met behulp van afgerichte honden uit hun holen

gejaagd en daarna afgemaakt. Sommige mensen gaan zo ver, dat zij deze praktijken klandestien uitoefenen op terreinen, die niet tot hun jachtveld behoren. Ook gebruik van illegale vangmiddelen (klemmen) komt voor.

In jagerskringen zal men toegeven dat een vos in een natuurlijk systeem thuishoort. Men wordt echter aanzienlijk minder tolerant als een of meer vossen in het eigen jachtveld verblijven. Bij dit alles komt nog dat vossen overbrengers zijn van hondsdolheid. Incidenteel doen zich gevallen van hondsdolheid voor langs onze oostgrens. Dikwijls wordt de anti-vos-houding gemotiveerd vanuit het argument van bestrijding van hondsdolheid. Dit ondanks het feit, dat uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat juist intensieve bejaging de verspreiding van hondsdolheid meer bevordert dan een terughoudender opstelling. Bovendien blijken andere, ecologisch meer verantwoorde methoden bruikbaar te zijn, zoals het uitleggen van aas, dat voorzien is van een entstof. Tegenwoordig is ook de medische behandeling van een besmetting effectief en aanzienlijk eenvoudiger.

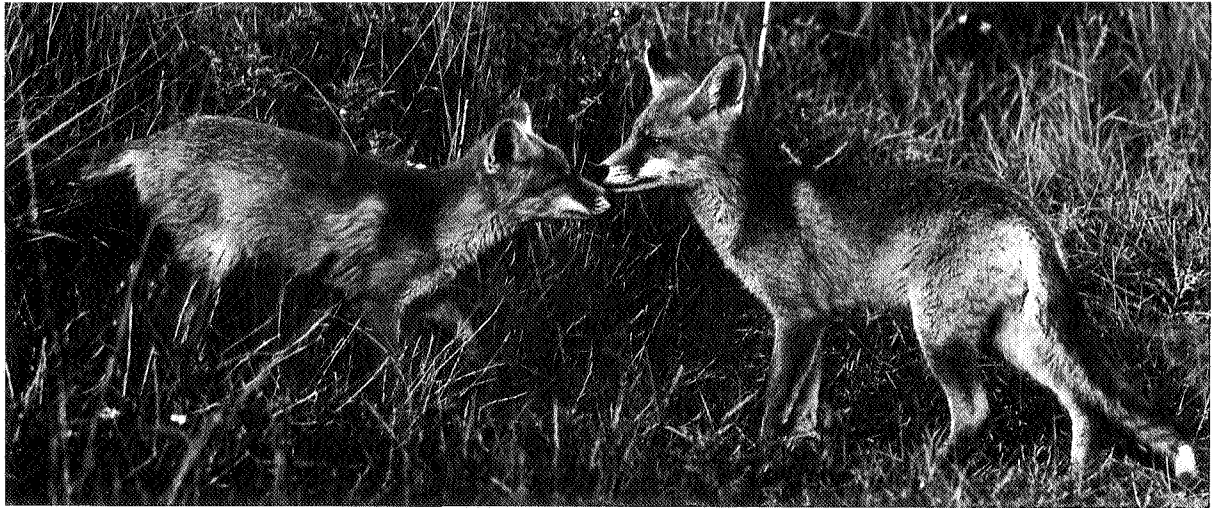
Vossen in de Lauwersmeer

Toen het Lauwersmeer in 1969 werd afgesloten kwamen er geen vossen voor. Grote delen van het Lauwersmeer raakten begroeid en geleidelijk nam de diversiteit van de vegetatie toe. Dergelijke veranderingen hebben invloed op de samenstelling van de fauna. De oorspronkelijk in het gebied voorkomende aan zout gebonden dieren maakten plaats voor soorten die in zoet water konden leven. Ook de soorten uit de intergetijdenzone verdwenen. Op de drooggevallen delen vestigden zich aan het land gebonden soorten. Sommige soorten wisten het gebied snel te bereiken, andere deden er wat langer over. Uiteindelijk bereikte ook de vos de Lauwersmeer en werd er vriendelijk ontvangen door de beheerder, de Rijksdienst IJsselmeerpolders. In 1987 werd door de RIJP het aantal vossen in de Lauwersmeer geschat op 70 exemplaren. Een flink aantal daarvan huist in de Marnewaard, omdat het daar droog is.

Het is een normaal verschijnsel dat een soort, die een gebied koloniseert, zich aanvankelijk sterk uitbreidt. Na verloop van tijd neemt de jaarlijkse groei af en tenslotte stabiliseert de populatieomvang zich (9).

Beheer

Uit het voorgaande blijkt, dat in ecologisch opzicht geen noodzaak bestaat tot kunstmatige regulatie van de vossenpopulatie in de Lauwersmeer. Ook de beheerder heeft dit herhaaldelijk gezegd. Toch heeft de RIJP de weg van het vosvriendelijk beheer in het Lauwersmeergebied verlaten onder druk van boeren en jagers. De

boeren klagen over het verlies van pluimvee. De jagers zien in de vos een regelrechte concurrent als belager van hun jachtwild.

De jachtwet stelt de jachthouder verantwoordelijk voor schade, aangericht door uit zijn jachtveld afkomstig wild. Art. 45 van de jachtwet houdt in: Iedere jachthouder is verplicht datgene te doen, wat een goed jager betaamt ter voorkoming van schade door in zijn jachtveld aanwezig wild. Men zou de RIJP dus kunnen aanspreken op de door vossen uit de Lauwersmeer veroorzaakte schade. In verband daarmee, maar wellicht nog meer terwille van vrede met de buren, neemt de RIJP nu maatregelen tegen vossen.

Van de ca. 9000 ha die de Lauwersmeer groot is, is ca. 2000 ha water. Van het land, 7000 ha, wordt ca. 5000 ha vosonvriendelijk beheerd. In de resterende 2000 ha wordt prioriteit gegeven aan het natuurbehoud en wordt de vos met rust gelaten. Daarbij moet echter wel worden bedacht, dat van die 2000 ha ca. 80 % ongeschikt is voor de vos. Het beheer m.b.t. de vos is dus drastisch gewijzigd. De vraag rijst nu of de RIJP niet te snel door de knieën is gegaan. Het schade-

beeld is sterk overtrokken, in die zin, dat de schuld voor de schade uitsluitend bij de vos en de beheerder van zijn leefgebied wordt gelegd. De eigenaar van de (dure) sierganzen had immers ook doeltreffende maatregelen kunnen nemen door zijn waardevolle dieren (tenminste gedurende de nacht) in deugdelijke hokken of rennen op te sluiten. In de bij de jachtwet behorende toelichting wordt duidelijk gemaakt dat ook van de grondgebruiker (in dit geval de eigenaar van de ganzen) wordt verwacht dat hij geëigende maatregelen neemt ter voorkoming of beperking van schade. De omvang van de schade aan het wild in rond de Lauwersmeer gelegen jachtvelden, valt moeilijk te meten. Als er al sprake zou zijn van een merkbare aantalsvermindering van bejaagbaar wild, moet ook worden berekend in hoeverre dit een vermindering betekent van de anders mogelijk door deze prooidieren veroorzaakte gewasschade. Overigens, als vossen uit de Lauwersmeer de omgeving bezoeken, zal dit voor jachtwild vermoedelijk niet anders zijn. Ook jachtwild uit de Lauwersmeer, zal landbouwgronden rond de Lauwersmeer bezoeken.

Konklusie

Samenvattend kan worden gesteld dat de vossen binnen de Lauwersmeer op dit moment geen aanwijsbare schade veroorzaken. Het is gewenst de ontwikkeling van de vossenstand en de invloed van de soort op de ekologische kwaliteiten van de Lauwersmeer door middel van wetenschappelijk onderzoek te volgen, zodat beheersmaatregelen voldoende kunnen worden gemotiveerd.

De vervolging van de vos in de Lauwersmeer, waartoe thans is overgegaan, houdt verband met klachten omtrent door vossen veroorzaakte schade buiten de Lauwersmeer. Deze schade had met eenvoudige middelen (opsluiten van pluimvee) kunnen worden voorkomen, terwijl schade aan de wildstand in de jachtvelden dubieus en niet kwantificeerbaar is. Dit leidt dan ook tot de konklusie, dat het bejagen van de vos in de Lauwersmeer onnodig is en dat de RIJP het vosvriendelijk beheer te snel heeft verlaten.

Literatuur

- 1 Anonymus, 1984, Notitie inzake het vossenbeheer in Nederland, Min. van Landbouw en Visserij, direktie Natuur Milieu en Faunabeheer 's Gravenhage.
- 2 Elton, C.S., 1977, The ecology of invasions by animals and plants, Chapman and Hall, London 151 pp
- 3 Englund, J., 1965, Studies on food ecology of the red fox (*Vulpes v.*) in Sweden, *Viltrevy* 3 (4): 377-435
- 4 Harris, S., 1981, An estimation of the number of foxes (*Vulpes vulpes*) in the city of Bristol and some possible factors affecting their distribution, *J. of Applied Ecology* 15: 455-465
- 5 Lloyd, H. G., 1980, The Red fox, Badsford, London
- 6 Niewold, F. J. J., 1976, De dreiging van de rabies onder het wild in Nederland en de bestrijding ervan, RIN-rapport Arnhem/Leersum
- 7 Niewold, F. J. J., 1978, De vos in Nederland; sluw en onuitroeibaar of goed aan omstandigheden aangepast?, *Artis* 24 (2): 48-57
- 8 Oort, G. van, 1978, De vos, Utrecht/Antwerpen,
- 9 Rijksinstituut voor Natuurbeheer, 1983, Natuurbeheer in Nederland; Dieren Pudoc, Wageningen,
- 10 Schneider, L. G. & J. H. Cox, 1988, De strijd tegen de hondsdolheid, *Huid en Haar* 7 (1): 27-30,
- 11 Teagle, W. G., 1967, The fox in the London suburbs, *London Naturalist* 46: 44-68